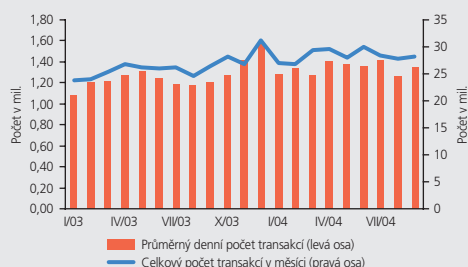

GRAF V.1
Počet transakcí zpracovaných systémem CERTIS v r. 2003 a 2004

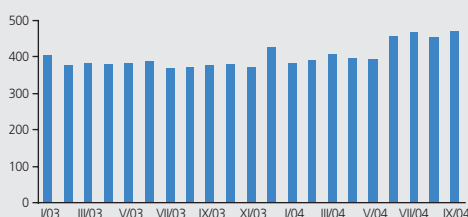
Pramen: ČNB

TAB. V.1
Systém mezibankovního platebního styku CERTIS

Období	Obrat mld. Kč	Průměrný denní obrat (mld. Kč)	Počet transakcí (mil.)	Průměrný denní počet transakcí (mil.)	HDP/průměrný denní obrat
2002	100 343,10	430,7	262,3	1,12	5,6
2003	96 938,20	384,7	316,7	1,26	6,5
1.-3. Q 04	81 218,81	425,2	256,2	1,34	

Pramen: ČNB

GRAF V.2
Průměrný denní obrat systému CERTIS v r. 2003 a 2004 (mld. Kč)

Pramen: ČNB

5 FINANČNÍ INFRASTRUKTURA³⁵

K finanční stabilitě v uplynulém období přispíval rovněž vývoj v oblasti finanční infrastruktury. Její význam je dán samotnou funkcí finančního systému, kterou je finanční zprostředkování a platební styk. Účastníci finančního systému používají k vypořádání svých plateb finanční instituce, mezi nimiž existují různé formy vzájemné provázanosti. Problémy jedné instituce se tak mohou prostřednictvím platebního systému rychle rozšířit na jiné (riziko nákazy). Zároveň lze na platební a vypořádací systémy pohlížet jako na prvky finančního systému, které jako první signalizují vznikající problémy a které jsou proto důležité při zkoumání propagace šoků generovaných finančním systémem. Z těchto důvodů je bezpečnost a efektivnost platebního systému a finanční infrastruktury jako celku jedním z klíčových faktorů zajišťujících finanční stabilitu.

5.1 MEZIBANKOVNÍ PATEBNÍ SYSTÉM A SYSTÉM VYPOŘÁDÁNÍ KRÁTKODOBÝCH DLUHOPISŮ

V České národní bance jsou provozovány dva systémy, které hrají významnou úlohu ve finančním zprostředkování, a to systém mezibankovního zúčtování CERTIS (Czech Express Real Time Interbank Gross Settlement System) a Systém krátkodobých dluhopisů (SKD), zajišťující evidenci a vypořádání obchodů s krátkodobými cennými papíry.

5.1.1 Objemy transakcí

Indikátorem významu systémů CERTIS a SKD je objem plateb jimi vypořádaných.

V roce 2003 zpracovalo zúčtovací centrum ČNB CERTIS celkem 304 mil. transakcí v celkové hodnotě 96 928 mld. Kč. Průměr činil 1,26 mil. transakcí denně. Průměrná denní hodnota transakcí činila 384,7 mld. Kč a průměrné obraty se v jednotlivých měsících pohybovaly mezi 370 – 430 mld. Kč. Transakce do 1 mil. Kč činily 99,6 % všech transakcí. Na druhé straně cca 108 tisíc transakcí vyšších než 100 mil. Kč činilo 87,5 % denního obratu. Maximální počet transakcí v jednom dni byl 3,5 mil. V prvním čtvrtletí 2004 zpracoval CERTIS 83,2 mil. transakcí v celkové hodnotě 25 296 mld. Kč s průměrným počtem transakcí 1,3 mil.

Tyto údaje vypovídají o rozměru zúčtování plateb v clearingovém centru. Za 6,5 pracovního dne bylo dosaženo peněžního obratu řádově 2,5 bil. Kč, tj. přibližně ve výši ročního nominálního HDP nebo ve výši bilanční sumy bank s licencí.

V SKD byly v r. 2003 zpracovány transakce v celkové hodnotě 39 040 mld. Kč., průměrná denní hodnota byla 155,5 mld. Kč. Tzn., že přibližně za 16 pracovních dnů odpovídal obrat výši ročního nominálního HDP nebo přibližně výši bilanční sumy bank s licencí. Za 1. pololetí roku 2004 bylo zpracováno 8 300 transakcí v celkové hodnotě 18 992 mld. Kč.

Objemy transakcí v SKD a CERTISu jsou denně ovlivněny repo operacemi ČNB ve výši cca 100 mld. Kč.

³⁵ V této kapitole je věnována pozornost systémům CERTIS a SKD, spravovaným Českou národní bankou. Souhrnný popis prvků finanční infrastruktury je uveden v příloze č. 2 „Přehled prvků finanční infrastruktury a jejich základní charakteristika“.

5.1.2 Řízení rizik

Silný důraz na identifikaci, řízení a eliminaci rizik těchto systémů, především kreditního a likviditního, do značné míry limituje nebezpečí, že tyto systémy budou sloužit jako kanál, přes který dojde k přenosu finančních potíží mezi institucemi nebo trhy.

Řízení kreditního a likviditního rizika

V případě CERTISu je kreditní riziko vůči jednotlivým účastníkům systému eliminováno garancí neodvolatelnosti položek akceptovaných zúčtovacím centrem a finalitou plateb. Systém gross settlement, na jehož principu CERTIS pracuje, odstraňuje riziko vzniku dominového efektu při šíření nákazy, které s sebou nesou jako inherentní riziko nettingové systémy.

Prostřednictvím systému SKD jsou účastníkům CERTISu poskytovány centrální bankou vnitrodenní „technické“ úvěry za účelem zvýšení jejich likvidity v průběhu dne. Všechny vnitrodenní úvěry poskytované komerčním bankám ze strany ČNB jsou kolateralizovány a kreditní riziko je tak eliminováno na maximální možnou míru.

Řízení operačního rizika

Systém CERTIS je velmi stabilní a spolehlivý. Za celou dobu jeho existence od 1. 1. 1997 nedošlo k žádné poruše, která by ovlivnila nebo dokonce znemožnila funkčnost systému. Všechny zpracovávané transakce jsou zálohovány na zrcadleném disku ve fyzicky odděleném záložním pracovišti. Minimálně jednou ročně a při každé velké změně systému je záložní systém testován, tj. po určitou dobu je používán jako primární systém, a systém v ČNB je naopak využíván jako zálohovací. Nejlepší prověrkou funkčnosti systému i v extrémních situacích byla povodeň v roce 2002, kdy po celou dobu zaplavení metra, jehož tunelem vede optický kabel spojující CERTIS s jeho záložním pracovištěm, nedošlo k narušení provozu systému ani k znemožnění úplného zálohování.

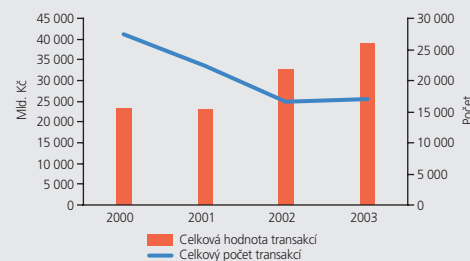
V roce 2003 byl systém SKD hodnocen vůči standardům, které stanovila ECB pro vypořádací systémy (Standards for the use of EU securities settlement systems in ESCB credit operations). Záměrem tohoto hodnocení ze strany ECB bylo získat ujištění, že tržní infrastruktura v přístupujících zemích je adekvátní pro vstup do EMU. Standardy vytvářejí rámec pro zmírnění rizik spojených s vypořádáním kreditních operací a s ochranou kolaterálu v průběhu těchto operací. Jelikož všechny kreditní operace v eurosystému (včetně vnitrodenního úvěru pro účely platebního systému) musí být kolateralizované, systémy vypořádání cenných papírů v přístupujících zemích musí být v souladu se standardy ještě před vstupem do EMU, do doby, kdy se centrální banky těchto zemí připojí k systému TARGET. SKD byl ve většině ohledů vyhodnocen jako plně vyhovující. Z hlediska technického je systém dobře zabezpečen, využívá elektronickou autentizaci účastníků, možnost digitálního podpisu a šifrování přenášených údajů.

5.2 VÝVOJ V OBLASTI LEGISLATIVY

V posledních dvou letech došlo k výraznému pokroku při zdokonalení legislativního rámce oblasti finanční infrastruktury. Výsledkem úsilí o sladění legislativy v oblasti platebního styku s legislativou Evropské unie je zákon č. 124/2002 Sb., o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech (zákon o platebním styku), který vstoupil v účinnost

GRAF V.3

Vývoj objemu a počtu transakcí zpracovaných v SKD

Pramen: ČNB

TAB. V.2

Statistické údaje - SKD

Období	Celková hodnota transakcí (mld. Kč)	Celkový počet transakcí	Celková hodnota vydaných CP (mld. Kč)	Celkový objem vnitrodenního úvěru (mld. Kč)
2002	32 418	16 615	2 132	
2003	39 040	17 029	1 850	2 493
1. Q 2004	10 378	4 221	815	314

Pramen: ČNB

1. ledna 2003, a zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, účinný od 1. května 2004. Přijetím těchto zákonů a vyhlášky ČNB³⁶ o provádění platebního styku byla do českého právního řádu implementována pravidla běžná v EU a zpřesněny odpovědnosti a postupy jeho jednotlivých účastníků.

Zákon o platebním styku implementuje do českého práva směrnici Evropského parlamentu a Rady 97/5/ES o přeshraničních kreditních transferech, směrnici Evropského parlamentu a Rady 98/26/ES o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a systémech vypořádání obchodů s cennými papíry a směrnicí 2000/46/ES pokrývající základní aspekty elektronických peněz a elektronických plateb. Zákon specifikuje podmínky vzniku dalších platebních systémů v České republice, které by byly licencované Českou národní bankou (dosud žádný soukromý subjekt tuto možnost nevyužil).

Na základě doporučení EU vydala ČNB v návaznosti na přijetí zákona o platebním styku vyhlášku týkající se elektronických platebních prostředků³⁷. Tato vyhláška specifikací řady světově akceptovaných standardů přispívá ke zvýšení ochrany zákazníka.

Zvláštní pozornost byla věnována způsobu řešení případných sporů týkajících se platebního styku a platebních služeb mimosoudní cestou. Byl přijat zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, který nabyl účinnosti 1. ledna 2003. Tímto zákonem byly promítnuty do českého právního řádu požadavky směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/5/ES. Finanční arbitr, který je volen Poslaneckou sněmovnou, by měl být nezávislou osobou s bohatou zkušeností a velmi dobrou reputací v oblasti platebního systému. Kancelář finančního arbitra je finančně zajišťována Českou národní bankou.

Dodatečná opatření k posílení řízení rizik systémů vypořádání cenných papírů přinesl zákon o podnikání na kapitálovém trhu, který zavádí do českého právního řádu princip neodvolatelnosti příkazu vloženého do systému vypořádání cenných papírů, a dále institut centrálního depozitáře, který zajišťuje vypořádání obchodů s cennými papíry (centrální depozitář dosud nebyl zřízen, evidenci cenných papírů, dosud vede Středisko cenných papírů). Ministerstvo financí České republiky spolu s Komisí pro cenné papíry a Burzou cenných papírů Praha na vytvoření centrálního depozitáře spolupracují.

Box

Zákon o podnikání na kapitálovém trhu

Za významný krok v oblasti legislativy k dalšímu posilování stability finanční infrastruktury lze považovat přijetí zákona č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, který nabyl účinnosti 1. 5. 2004.

V zákoně je nově upraven systém vypořádání cenných papírů a dále organizátor mimoburzovního trhu, evidence cenných papírů a postavení centrálního depozitáře, který do budoucna nahradí Středisko cenných papírů a bude provádět vypořádání obchodů s investičními nástroji.

36 Vyhláška č. 548/2002 Sb., kterou se stanoví podmínky pro principy zúčtování v platebních systémech a náležitosti žádosti o licenci k provozování platebního systému.

Vyhláška č. 62/2004 Sb., kterou se stanoví způsob provádění platebního styku mezi bankami, zúčtování na účtech u bank a technické postupy bank při oprávněném zúčtování.

37 Vyhláška č. 547/2002 Sb., kterou se stanoví náležitosti žádosti o předchozí souhlas s vydáváním elektronických platebních prostředků.

Z hlediska posuzování stability finanční infrastruktury jsou důležité především dvě oblasti pokryté zákonem, a to neodvolatelnost zúčtování a zřízení centrálního depozitáře.

Neodvolatelnost zúčtování

Přijetím výše uvedeného zákona je do našeho právního řádu plně implementována směrnice č. 98/26/ES (Směrnice Rady Evropské unie ze dne 19. května 1998 o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a v systémech vypořádání obchodů s cennými papíry), která stanoví pravidla bezpečnosti a spolehlivosti platebních systémů a systémů vypořádání obchodů s cennými papíry, zejména pro případy konkurzu některého účastníka těchto systémů.

Z tohoto hlediska jsou klíčová ustanovení § 82 odst. 3 a § 86 zákona, která definují pojem příkaz a stanoví princip neodvolatelnosti příkazu vloženého do systému vypořádání cenných papírů. Tento princip nesmí být omezen ani v případě konkurzu na majetek účastníka systému vypořádání cenných papírů. Stejně tak nesmí mít prohlášení konkurzu na majetek účastníka systému vypořádání cenných papírů vliv na použití majetkových hodnot poskytnutých tímto účastníkem jinému účastníku tohoto systému v souvislosti se zajištěním jeho závazků z obchodů s investičními nástroji nebo na zajištění poskytnuté České národní bance, centrální bance členského státu Evropské unie nebo Evropské centrální bance.

Zákon stanoví, že systémem vypořádání cenných papírů ve smyslu směrnice 98/26/ES je též systém vypořádání obchodů s cennými papíry provozovaný ČNB podle zvláštního právního předpisu, tj. podle § 31 odst. 2 zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance (SKD), neboť i u tohoto vypořádacího systému je garantována neodvolatelnost příkazu vloženého do vypořádání.

Na ustanovení zákona o podnikání na kapitálovém trhu navazuje též novela zákona o konkurzu a vyrovnání, která s účinností od 1. 5. 2004 ukládá soudu povinnost informovat o prohlášení konkurzu na účastníka vypořádacího systému též Komisi pro cenné papíry.

Centrální depozitář

Podle zákona o cenných papírech (zákon č. 591/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů) vede dosud v souladu s přechodným ustanovením zákona o podnikání na kapitálovém trhu (§ 202) zákonnou evidenci zaknihovaných a imobilizovaných cenných papírů Středisko cenných papírů.

Zákon o podnikání na kapitálovém trhu nově upravuje centrální depozitář, který by měl po Středisku cenných papírů převzít jeho evidence. Centrální depozitář se podle navržené úpravy liší od Střediska cenných papírů ve dvou směrech:

- výrazně se rozšiřuje činnost centrálního depozitáře, který může vést kromě evidencí vedených dosud Střediskem cenných papírů též evidenci sběrných dluhopisů nebo hromadných listinných cenných papírů (v samostatné evidenci), bude vypořádávat obchody s cennými papíry a může vést i evidenci investičních nástrojů evidovaných v tzv. samostatné evidenci investičních nástrojů (viz § 100 odst. 2 a § 93 odst. 1). Centrální depozitář může vykonávat i další činnosti uvedené v zákoně o podnikání na kapitálovém trhu;
- zužuje se přístup zákazníků do centrálního depozitáře. Centrální depozitář je založen na členském principu, což je u centrálních depozitářů v zahraničí obvyklé. Vlastníci cenných papírů nekomunikují s centrálním depozitářem přímo, jako tomu je dosud u Střediska cenných papírů, ale prostřednictvím členů centrálního depozitáře.

Zákon stanoví, že samostatnou evidencí investičních nástrojů je též evidence cenných papírů vedená Českou národní bankou podle zvláštního právního předpisu upravujícího činnost ČNB (tj. podle § 31 odst. 2 zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance).

Vybudování centrálního depozitáře po vzoru států s vyspělým kapitálovým trhem je důležitým krokem při transformaci českého kapitálového trhu. Je zřejmé, že evidence cenných papírů vedená Střediskem cenných papírů je základem, na kterém bude centrální depozitář vytvořen.